

Täysistunto

Torstai 14.11.2024 klo 16.00—19.35

6. Euroopan neuvoston Suomen valtuuskunnan kertomus 2023

Kertomus K 12/2024 vp

Valiokunnan mietintö UaVM 7/2024 vp

Ainoa käsittely

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Ainoaan käsittelyyn esitellään päiväjärjestyksen 6. asia. Käsittelyn pohjana on ulkoasiainvaliokunnan mietintö UaVM 7/2024 vp. Nyt päätetään kannanotosta kertomuksen johdosta. — Meille esittelee tämän edustaja Kimmo Kiljunen, valiokunnan puheenjohtaja. Olkaapa hyvä.

Keskustelu

18.20 **Kimmo Kiljunen sd** (esittelypuheenvuoro): No niin, tämä järjestökentän läpikäynti tässä nyt tapahtuu. Kuten tuossa jo todettiin aikaisemmin, niin vähän tylsäähän tämä on, että tässä on meitä muutama edustaja tätä pohtimassa, koska olen hyvin tietoinen, että valtuuskunnat tekevät isoa työtä kokouksissaan kansainvälisesti ja siellä on merkittäviäkin puheenvuoroja, joten harmi, etteivät valtuuskunnat ole tässä kokonaisuuksissaan mukana.

Euroopan neuvoston raportti, tai se mietintö, mitä tässä nyt valiokunta on ollut tekemässä kertomuksesta teille, on minun itseni kannalta sikäli vähän kaksijakoinen esitellä täysistuntosalille, että olen ollut myöskin asiantuntijana ulkoasiainvaliokunnassa, kun tämä mietintö tehtiin, sen vuoksi, että olen ollut vuonna 2023 Euroopan neuvoston Suomen valtuuskunnan puheenjohtaja, jolloin minä jouduin asiantuntijana esittelemään omalle valiokunnalleni — jossa olin silloin myöskin puheenjohtajana — tämän asiakohdan. Nyt sitten joudun summaamaan tässä teille, mitä esitin siellä jo aikaisemmassa vaiheessa, vähän leikkisästi sanottuna, mutta näinhän nämä protokollarisesti tavallaan menevät.

Tuo viides vuosi, 2023, Euroopassa noin laajemminkin, Euroopan neuvoston puitteissa, oli kyllä erittäin fundamentaalinen Euroopan neuvoston työssä. Fundamentti tulee siitä, että Euroopan neuvosto on johtavin maailmanlaajuinen, jopa maailmanlaajuinen mutta tässä tapauksessa Euroopan laajuinen, ihmisoikeusjärjestö. Se on itse asiassa se järjestö, joka normittaa meille sen rakenteen, mistä me puhumme, kun puhumme ihmisoikeusperustaisesta ulko- ja turvallisuuspolitiikasta. Se normittaa sen ihmisoikeusperustaisuuden ja itse asiassa sen normirakenteen.

Eli järjestössä on kolme keskeisintä perusarvoa, jotka ovat myöskin Euroopan perusarvoja: ihmisoikeudet, demokratia ja oikeusvaltio. Tuon järjestön puitteissa toimii myöskin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, joka on ainutlaatuinen myöskin maailmassa siinä mielessä, että kaikkien niiden Euroopan maiden, jotka ovat jäseniä Euroopan neuvostossa, kansalaisilla on oikeus tehdä kanteluita, vedota Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen silloin, jos omassa maassa viranomaistaholla toimitaan heidän mielestään laittomasti ihmis-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 116/2024 vp

oikeuksia loukaten. Erittäin keskeinen, yhteinen eurooppalainen instituutio, ja tämä ihmis-oikeustuomioistuimen työ, niin kuin me tiedämme täällä Suomessakin, on monella tapaa hyvin merkittävä. Seuranta tapahtuu koko ajan, muun muassa vankeinhoitolaitokseemme liittyen, erityyppisiin järjestelyihin liittyen, siinä on keskustelua ollut myöskin tästä rajavalvonnasta, myöskin rajalaista ja Geneven sopimuksen tulkinnoista ja niin edelleen. Erittäin laaja perspektiivi. Keskeisin ihmisoikeusjärjestö Euroopassa ja maailmassa, ja siinä mielessä tämä parlamentaarinen elin, joka on siinä taustalla, nojautuu näihin kolmeen arvoon.

Kiintoisaa on myöskin se, että Euroopan neuvostoon kuuluvat jäseninä kaikki Euroopan valtiot, 46 valtiota — paitsi, niin, Valko-Venäjä ei siihen kuulu sen takia, että siellä on voimassa se perusihmis-oikeuksien loukkaukseen liittyvä lainsäädäntö eli kuolemanrangaistus. Keskeisin perus- ja ihmis-oikeus on oikeus elämään, ja Euroopan neuvoston jäsenenä ei voi olla, jos on kuolemanrangaistuslainsäädäntö voimassa. Siinä mielessä, erikoista kyllä, me puhumme usein, että me olemme vaikkapa Natossa arvoyhteisössä ja jaamme yhteiset arvot, mutta itse asiassa Yhdysvallat ei pääsisi Euroopan neuvoston jäseneksi. Sitä kautta myöskin tulee jatko: Euroopan unionin jäseneksi ei pääse yksikään maa, ellei se ole ensin Euroopan neuvoston jäsen. Eli sen täytyy täyttää nämä perusihmis-oikeuksiin, demokratiin ja oikeusvaltion liittyvät kriteerit, olla osa Euroopan ihmis-oikeustuomioistuinjärjestelmää, voidakseen tulla jäsenkelvolliseksi Euroopan unionissa. Se on niin keskeinen järjestö, jopa niin, että Euroopan unionin lippu on kopioitu Euroopan neuvoston lipusta aikaan. Nyt menee jo lippusymboliikkaan, veksillologiaan, mutta haluan vain kertoa sen tähän, että näkee näitä historiallisia juuria, missä ollaan mukana.

Eli tämä on iso, iso järjestö, merkittävä järjestö, ja siinä roolissa se on ollut enemmän, niin kuin sanottu, arvoperusteinen. Se on nyt se arvoyhteisön ydin koko Euroopassa. Silloin kun puhumme arvoista, yhteisistä järjestöistä, joihin me nojaudumme, silloin Euroopan neuvosto on se ykkösjuttu, ja tässä suhteessa on tapahtunut iso muutos.

Nyt katson tuota kelloa. Onko minulle viisi minuuttia vai seitsemän minuuttia aikaa? — [Täysistunnon notaari: Viisi minuuttia.] — Viisi minuuttia. No, sitten se rupeaa loppumaan. — Glurps, minä en ole edes päässyt tässä eteenpäin. Halusin nyt perusteet teille jakaa ja itsellenikin, että te ymmärrätte, mistä puhumme. Sanon vain tämän perusteetin ja otan jatkopuheenvuoron hetken kuluttua, jotta tulen ihan raportin ydinosiin.

Euroopan neuvostosta on tullut nyt, johtuen tästä hyökkäyssodasta, jonka Venäjä käynnisti Ukrainaan, järjestö, joka ei nojaudu ainoastaan ihmis-oikeuksiin, arvopohjaan, vaan siinä on turvallisuuspoliittinen ulottuvuus johtuen siitä, että Etyj, jota seuraava raportti käsittelee, ei ole enää samassa toimintakunnossa kuin Euroopan neuvosto on, johtuen siitä, että 48 maata Euroopassa on... Venäjä ei enää kuulu tähän järjestöön, Venäjä erotettiin juuri tuona vuonna, eli Venäjä on poissa siitä. Reykjavíkin huippukokous, joka pidettiin, oli huippukokous, joka nimenomaan kirjasi turvallisuuspoliittisia ulottuvuuksia Ukrainan sotaan liittyen, ennen kaikkea vahingonkorvausrekisteri ja myöskin hyökkäysrikokseen liittyvä selvitystyö, sen normalisointi, ja myöskin nämä siihen liittyvät erikoistuomioistuinvaateet, mitä on ollut, ja sitä puolta Euroopan neuvosto on tekemässä.

Otan toisen puheenvuoron, jossa käsittelen näitä monitorointitehtäviä tässä asiassa. — Kiitos.

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Kiitoksia. — Edustaja Kokko.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 116/2024 vp

18.26 Jani Kokko sd: Kiitos, arvoisa puheenjohtaja! Kyllä toimintakertomus on luettu, niin että siinä mielessä kyllä varmaan kaikki paikallaolijat tietävät, mistä keskustellaan, vaikka tietysti on arvokasta, että valiokunnan puheenjohtaja aina välillä niin sanotusti sivistää meitä.

Arvoisa puhemies! On hyvä erityisesti, että Euroopan neuvosto on näissä muuttuneissa olosuhteissa, Venäjän erottamisen myötä, onnistunut uudistumaan ja entisestään vahvistamaan nimenomaan ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltion puolustamista. Siihen sillä on hyvät resurssit. Mutta tietysti ehkä tässä yhteydessä haluaisin nostaa esille, että Euroopan neuvostossa toimii parlamentaarisen yleiskokouksen ohella myös kunta- ja aluehallintokongressi, joka tänä vuonna itse asiassa viettää 30-vuotisjuhlavuottaan. Olen itse siinä ollut Suomen valtuuskunnan varapuheenjohtajana vuodesta 2017 lähtien ja nähnyt, että siellä erityisesti paikallis- ja aluetason demokratian, ihmisoikeuksien, oikeusvaltioperiaatteen vahvistaminen on usein ihan jo lähtökohta kansalliselle demokratiatoimivuudelle, erityisesti nyt ehkä pandemian aikana ja varsinkin Ukrainan sodan syttyessä.

Olin itse asiassa Tšekissä suorittamassa maaraportointia kaksi viikkoa laajennetun hyökkäyksen alkamisen jälkeen. Siellä näki hyvin vahvasti, että siinä vaiheessa, kun kansalliset hallitukset vasta pohtivat, miten tähän reagoidaan, miten vaikka sotapakolaisia autetaan, siellä olivat jo Tšekin aluehallinnot hyvin vahvasti järjestämässä kuljetuksia Länsi-Ukrainan kaupungeista Tšekkeihin nimenomaan sotapakolaisia varten. Siinä on vahva näkökulma erityisesti tähän paikallishallinnon toimivuuden merkitykseen.

Tietysti toivoisin, että ennen kaikkea Suomen parlamentaarisen valtuuskunnan ja kongressivaltuuskunnan yhteistyötä vahvennettaisiin, saataisiin entistä vahvemmin sitä yhteistä suomalaista näkökulmaa näissä kaikissa toimielimissä vietyä eteenpäin. Toivoisin myös, että itse neuvostossa huomattaisiin myös tämän kunta- ja aluehallintokongressin rooli. Meidän budjettimme on alle kolme prosenttia koko neuvoston budjetista, ja välillä tuntuu, kun näitä maaraportointeja ja vaalitarkkailuoperaatioita suoritetaan, että se rahoitus ei tunnu riittävän.

Olemme itse asiassa ainoa organisaatio, joka muun muassa alue- ja paikallisvaalien vaalitarkkailua suorittaa. Viimeksi itse olen ollut Moldovassa, jossa hyvin vahvasti myös siellä paikallistasolla Venäjän vaikutusyritykset, erityisesti Kaukasiassa, tulivat esille. Siinä mielessä toivoisin, että ehkä täällä parlamentaarisen yleiskokouksen Suomenkin valtuuskunnassa nostettaisiin myös tätä kongressin näkökulmaa esille, erityisesti silloin, kun neuvoston rahoitusta ja näitä prosenttiosuuksia pohditaan.

Ensimmäinen varapuhemies Paula Risikko: Kiitoksia. — Edustaja Kiljunen.

18.29 Kimmo Kiljunen sd: Arvoisa puhemies! Jotta ei mene nyt valistuksen puolelle — edustaja Kokko, kiitokset huomiosta [Jani Kokko: Sivistyksen!] — sivistyksen puolelle, kuinka tahansa — niin en nyt enää luennoi tässä. Turha luennoida tässä kohdassa, vaan otan nyt itse ne perusargumentit, mitä tässä pitää vielä tuoda esille.

Se rakenne, miten Euroopan neuvosto toimii: Siinähan on olemassa tuomioistuin, jonka luonnetta kuvasin teille jo tässä, ja sitten on myös tämä aluekongressi — kiitos edustaja Kokolle, joka toi tämänkin esille. Se on pienimpimuotoista toimintaa, mutta on erittäin keskeistä Euroopan alueiden osalta, että ne pystyvät olemaan läsnä näissä prosesseissa. Sen jälkeen sitten tämä varsinainen ydinorganisaatio koostuu kolmesta komponentista. Siellä on iso sihteeristö, jota pääsihteeri vetää. Sitten siellä on ministerikomitea, jossa on

Pöytäkirjan asiakohta PTK 116/2024 vp

ulkoministerit kaikista jäsenmaista, ja se on se päätöksentekoeelin varsinaisesti, ja sitten on parlamentin yleiskokous, jossa me parlamentaarikot toimimme. Yleiskokouksen rooli on vahvistunut koko ajan, koska periaatteessa ministerikomitea tekee päätöksensä, kun ne tulevat parlamentaarisen yleiskokouksen esityksinä ministerikomiteaan — kyllä ne tekevät itsenäisestikin niitä ratkaisuja.

Siellä on yleiskokouksissa parlamentaarioilla iso rooli. Viittasitte tähän vaalitarkkailuun: Kyllä, Euroopan neuvosto seuraa vaaleja, mutta vielä enemmän sitä demokratiaseurantaa tapahtuu niin sanotuissa monitorointityöryhmissä. Siellä on monitorointikomitea erikseen, ja 14 Euroopan neuvoston jäsenmaata on tämmöisen monitoroinnin piirissä, joka on Tarja Halosen tekemä aloite aikoinaan 90-luvulta, että tehdään monitorointijärjestelmä, kun tulee uusia demokratioita mukaan, jolloin haluttiin seurata sitä demokratian aitoa kehittymistä. Siihen on välillä otettu maita, välillä poistettu. Turkki on otettu pois, Puola on otettu, ja on tullut myöskin maita, jotka ovat olleet monitoroinnin piirissä ja lähteneet siitä irti, ja sitten on tullut dilemmoja ja uudemman kerran pannaan monitoroinnin piiriin. Seurataan huolella ihmisoikeuksia ja demokratian toteutumista, myöskin oikeusvaltioita näissä valtioissa. Näissä lohkoissa itse kullakin on ollut roolinsa.

Minä olen muun muassa ollut monitoroija Armenian suhteen, jolloin tunnen erinomaisen hyvin sen Armenian tilanteen, Etelä-Kaukasuksen tilanteen. Me säännöllisesti käymme Armeniassa, me olemme säännöllisesti seuranneet sitä, ja meillä on täysi yhteys Armenian koko poliittiseen johtoon, samanaikaisesti naapurimaihin myöskin. Tässähän agendalla 2023 oli nimenomaan tämä sota, joka johti sitten Nagorno-Karabahin tyhjenemiseen, Azerbaidžanin ja Armenian välinen iso konflikti, jossa Euroopan neuvostollakin on oma roolinsa ja oma työnsä ottaa kantaa siihen. Valitettavasti ihmisoikeustilanne nimenomaan Azerbaidžanissa on mennyt siihen kulmaan, että valitettavasti valtakirjat on hylätty Azerbaidžanin valtuuskunnalta Euroopan neuvoston puitteissa tällä hetkellä, ja nyt se on niin kuin ”pending”, se tilanne on ikään kuin ilmassa, miten Azerbaidžan tulee toimimaan. Riskinä on, että Azerbaidžan tulee — presidentti Alijev on ilmaissut sen näin — jättämään tämän järjestön, jos näitä valtakirjoja ei hyväksytä. Meidän ehtomme taas Euroopan neuvoston puolelta on se, että silloin meillä täytyy olla oikeus tarkistaa vankilaoloja, poliittisten vankien tilannetta, ja käydä läpi myöskin niitä sensitiivisiä ihmisoikeusloukkauksia Azerbaidžanin sisällä. Sitä ei ole mahdollistettu, sen takia nämä valtakirjat on pidätetty, ja nyt me ollaan siinä tilanteessa, että pahimmillaan meillä on kohta vain enää 45 jäsenmaata, ja tämä on kyllä huolestuttava kehitys.

Me tuimme myöskin Venäjän jäsenyyttä Euroopan neuvostossa 2019. Venäjälle tehtiin sama tempu silloin aikaisemmin Krimin miehityksen jälkeen, että poistettiin nämä valtakirjat. Tuimme Suomestakin aktiivisesti, että Venäjä tulisi takaisin, koska Euroopan neuvostokin on dialogijärjestö joka tapauksessa. Enemmän kuin valtiollisen aseman tunnistamisesta Venäjälle siinä läsnäolossa, tai valtakirjoissa sinänsä, oli kysymys siitä, että oli myöskin Venäjän kansalaisille annettu oikeus tehdä valituksia ihmisoikeustuomioistuihin. Venäjä onkin ollut Turkin ja Ukrainan ohella suurimpia maita, joista on tullut kaikkein eniten näitä kanteluita. Ne ovat tietysti isoja maita, myöskin väkiluku on suuri, että määrällisesti sieltä tulee paljon. Eli tämä on ollut semmoinen iso kulma.

Ulko- ja turvallisuuspoliittinen kulma on myöskin tärkeää huomioida. On Kosovon jäsenyys. Kosovohan ei ole mukana missään näissä kansainvälisissä järjestöissä sen vuoksi, että vielä unioninkin sisällä on joukko maita, jotka eivät tunnusta Kosovon itsenäistymistä, jolloin Euroopan unioninkin perspektiivi Kosovolta on ikään kuin suljettu. Sama koskee

Pöytäkirjan asiakohta PTK 116/2024 vp

tietysti YK:ta, sama koskee myöskin Etyj-järjestöä, mutta Euroopan neuvoston puitteissa me olemme lähteneet ajamaan sitä, että Kosovo voisi tulla jäseneksi. Siinäkin on se iso kysymys: Ei välttämättä valtiollinen asema ole tärkein vaan se, että kosovolaiset tulisivat tämän eurooppalaisen ihmisoikeusjärjestelmän piiriin. Tässäkin sille on tullut turvallisuuspoliittista roolia, joka on keskeinen Kosovon ja Länsi-Balkanin osalta, ja sekin tässä on huomionarvoista.

Sen lisäksi tässä on itselläni ollut iso rooli, mikä tuossa raportissakin näkyy, Valko-Venäjän erityisedustajana toimimisessa. Olemme myöskin järjestäneet isoja kansainvälisiä kokouksia koko Valko-Venäjän opposition kanssa. Jossain vaiheessa myöskin hallinnon kanssa eli Lukašenkan hallinnon kanssa pyrittiin dialogia rakentamaan ja saatiinkin aika pitkälle. Sitten vuonna 2022 oltiin jo hyvinkin pitkällä neuvottelutilanteissa, kulisseyttä osittain, ja sitten alkoi tämä sota, jolloin yhteistyö on loppunut hallinnon suuntaan. Mutta Valko-Venäjän oppositiohan kävi täällä tänä vuonna tammikuussa eduskunnassakin Svjatlana Tsih'anouskajan johdolla, ja meillä oli hyvin merkittävä tämä tilanne.

Siihen liittyy se kolmas ja viimeinen ulottuvuus, joka myöskin — itselläni on siinä ollut myöskin rooli, ja edelleenkin on roolia siinä — liittyy Venäjän oppositioon. Täällä Julija Navalnaja ja Vladimir Kara-Murza noin kuukausi sitten vierailivat Suomessa. Se liittyy siihen prosessiin, mitä me olemme Euroopan neuvoston suunnalla olleet tekemässä, missä rakennetaan keskustelutilaa Venäjän oppositiolle laidasta laitaan Hodorkovskista Kasparoviin ja Jekaterina Šulmanista Maksim Katziin ja sitten koko tälle muulle tiimille. Eli siinä on pyritty rakentamaan heille yhteistä tilaa, ja tässä on Euroopan neuvostolla myöskin ollut keskeinen rooli niin pitkään, että Valko-Venäjällä on nyt jo demokraattisilla voimilla omat toimistot, läsnäolo Euroopan neuvoston puitteissa, ja venäläiset haluavat sitä samaa. Kyllä, me suhtaudumme siihen perussuojeasti opposition puolelta — siis nyt on kysymys Venäjän oppositiosta. Suhtaudutaan siihen suojeasti ja tutkitaan niitä mahdollisuuksia, kuinka tätä yhteistyötä voitaisiin tiivistää, koska me näemme myöskin Ukrainan sodan tilanteen kautta sen, että se varsinainen muutos Euroopassa voi tapahtua vasta sinä päivänä, kun Venäjällä tapahtuvat muutokset siihen suuntaan, että se tulee osaksi Eurooppaa, takaisin Eurooppaan lähtökohtaisesti. Eli Gorbatšovin suunnitelma yhteisestä eurooppalaista kodista toteutuisi eikä tämä Putinin epätoivoinen tilanne pyrkii palauttamaan sitä Neuvostoliittoa, joka on jo mennyt. Se on tämän sodan ehdoton lopputulos tässä vaiheessa.

Tällaisia asioita me tuolla Euroopan neuvostossa käsitellään.

Keskustelu päättyi.

Eduskunta hyväksyi valiokunnan ehdotuksen kannanotoksi kertomuksen K 12/2024 vp johdosta. Asian käsittely päättyi.